

BLAGOVIJEST U HRVATSKOJ KRŠĆANSKOJ TRADICIJSKOJ DUHOVNOSTI

MARKO DRAGIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
Poljička cesta 35
HR-21000 Split
mdragic@ffst.hr

UDK 398.32

Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Primljeno/Received: 27.04.2022.
Prihvaćeno/Accepted: 6.05.2022.

Blagovijest je svetkovina utjelovljenja Spasitelja i Otkupitelja svijeta. Anđeo Gabrijel u Nazaretu je navijestio Djevici Mariji da će po Svetom Duhu začeti i roditi sina kojemu će nadjenuti ime Isus. Prema legendi kuću u kojoj je bilo Navještenje anđeli su, bojeći se da će je muslimani uništiti, 10. svibnja 1291. godine prenijeli kuću na Trsat u Rijeci. Odatle su kuću 10. prosinca 1294. prenijeli u Loreto gdje se i danas nalazi. Iako je Blagovijest u korizmi velika je svetkovina, a karakteriziraju je vjerski obredi, običaji, vjerske usmene lirske pjesme (molitve), pomaganje sirotinji i udovicama. Na Blagovijest djevojke i mladići u dobi od trinaest do šesnaest godina podvrgavali su se bolnom obredu tetoviranja križeva kako bi se spasili od turskih napasnika. Vjerske usmene lirske pjesme u suglasju su s Lukinim evanđeljem, a u nekim pjesmama opaža se utjecaj Jakovljeva protoevanđelja i pseudomatejeva evanđelja. Značajan broj navedenih i interpretiranih pjesama u radu ima antologijsku vrijednost.

U nekim narodnim običajima opažaju se drevni pretkršćanski elementi. U radu se navodi četrdesetak primjera izvornih terenskih zapisa i Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Od navedenih kazivača mnogi nisu među živima.

Ključne riječi: *Blagovijest, anđeo Gabrijel, Blažena Djevica Marija, vjerske usmene lirske pjesme (molitve), usmene priče*

Domovina je dakle, baština te, istodobno, naslijeđena situacija koja proizlazi iz te baštine, ali i ono što se odnosi na zemlju, teritorij. No još više pojam domovine uključuje vrijednosti i duhovne sadržaje koji čine kulturu određene nacije. (...) U samom pojmu domovine, sadržana je duboka veza između duhovnoga i materijalnog vida, između kulture i teritorija.

Sv. Ivan Pavao II.

1. Uvod

Blagovijest je katolički spomendan koji se svetkuje u spomen na anđela Gabrijela koji je Djevici Mariji navijestio da će po Duhu Svetome začeti sina i nadjenuti mu ime Isus. To je svetkovina Kristovoga utjelovljenja i čin je spasenja. Sin Božji utjelovio se kako bi postao Spasitelj. Blagovijest se slavi u korizmi, čime se naglašava radost zbog začeca Isusa, ali i žalost zbog muke koja ga čeka.

U hrvatskoj tradiciji Blagovijest se naziva: Navještenje Gospodinovo, Navještenje Blažene Djevice Marije, Navještaj Gospi, Navišćenje blažene Djevice Marije.

Luka Ilić Oriovčanin u svom djelu *Narodni slavonski običaji* (1846) ističe da su blagdani Sv. Josip i Blagovijest velike svečanosti. Unatoč tomu iznimno je nedostatna literatura o Blagovijesti. Mijat Stojanović u monografiji *Slike iz domaćega života slavonskog naroda i iz prirode, s dodatkom Slavonske pučke sigre* (1858) uopće ne spominje Blagovijest. Bard hrvatske etnologije Milovan Gavazzi u svojoj knjizi *Godina dana hrvatskih narodnih običaja* (1939) ne spominje Blagovijest. Isto je i u djelima Josipa Miličevića. *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini* (1967) i *Narodni život i običaji na otoku Braču* (1975).

Svetkovina Blagovijesti u tradicijskoj hrvatskoj kršćanskoj duhovnosti ogleda se u vjerskim obredima, vjerskim usmenim lirskim pjesmama i obredima tetoviranja križeva. Uz Blagovijest se vezuju narodni običaji, vjerovanja, sujevjerja, priče o ukazivanju svjetlosti noću uoči Blagovijesti. U radu se navodi četrdesetak izvornih primjera snimljenih na terenu od 1997. do 2022. godine. Te primjere snimio je autor rada te studenti kojima je bio mentorom pri pisanju seminarskih, završnih, diplomskih i doktorskih radova.

2. Djetinjstvo Djevice Marije

Marija je s drugim djevojkama od svoje treće do četrnaeste godine pohađala hram i položila zavjet čistoće. Kad je Marija bila imala četrnaest godina svećenik je rekao da djevojke koje su napunile četrnaest godina trebaju ići kući i udati se po Zakonu. Druge djevojke su poslušale a djevica Marija je odgovorila da to ne može učiniti jer je Gospodinu zavjetovala djevičanstvo. Svećenik se uplašio jer se prema Pismu: „Zavjetujte i izvršite zavjete Jahvi, Bogu svome, svi oko njega neka donose darove

Strašnome“ (Ps 75, 12) zavjet ne smije prekršiti, ali se nije usudio narodu nametnuti nepoznat običaj. Pred židovski blagdan sazvaio je sve starješine i jednodušno su zaključili da se u toj dvojbenoj situaciji zatraži savjet od Gospodina. Dok su molili i svećenik se spremao zatražiti savjet iz svetišta se zaorio savjet Gospodinov da svi neoženjeni muškarci iz roda Davidova na žrtvenik donesu šibu te onaj muškarac čija šiba procvjeta i na njezin vrh sjedne Duh Sveti u obliku goluba treba uzeti Mariju za ženu. Među muškarcima je bio i Josip iz roda Davidova. Međutim Josip je bio u poodmakloj dobi te je smatrao da je neprilično uzeti za ženu tako mladu djevicu. Stoga je svoju šibu sakrio. Znak koji je Božji glas najavio nije se pojavio pa je svećenik ponovno zatražio savjet od Gospodina koji mu je odgovorio da šibu jedino nije na žrtvenik donio onaj za koga se djevojka trebala udati. Josip je šibu donio i odmah je procvjetala, a s neba je sišao golub i sjeo na vrh šibe. Josip je otišao u Betlehem pripremiti kuću i sve što je potrebno za svadbu. Djeвица Marija se u pratnji sedam djevojaka vratila u roditeljski dom u Nazaretu (Voragina, sv. 2. 207-208).

3. Anđeo Gabrijel i Djeвица Marija

Bog je poslao anđela Gabrijela djevici Mariji u Nazaretu. Anđeo je došao Mariji i rekao joj: „Zdravo, milosti puna! Gospodin s tobom, Blagoslovljena ti među ženama“ Marija se zbunila jer nije nikoga vidjela, a anđeo joj je rekao: „Ne boj se, Marijo! Ta našla si milost u Boga.“ (Lk 1, 26-30)

Anđeo je nastavio govoriti:

(31) Evo, začet ćeš i roditi sina i nadjenut ćeš mu ime Isus.
(32) On će biti velik i zvat će se Sin Svevišnjega. Njemu će Gospodin Bog dati prijestolje Davida, oca njegova, (33) i kraljevat će nad domom Jakovljevim u vijeke i njegovu kraljevstvu neće biti kraja.“ Marija je odgovorila anđelu: „Kako će to biti kad ja muža ne poznajem?“ Tada joj je anđeo rekao: „Duh Sveti sići će na te i sila će te Svevišnjega osjeniti. Zato će to čedo i biti sveto, Sin Božji.
(36) A evo tvoje rođakinje Elizabete: i ona u starosti svojoj začne sina. I njoj, nerotkinjom prozvanoj, ovo je već šesti mjesec. (37) Ta Bogu ništa nije nemoguće!“ (38) Nato Marija reče: „Evo službenice Gospodnje, neka mi bude po tvojoj riječi!“ I anđeo otiđe od nje. (Lk 1, 31-38)

Marija je tih dana požurila u Gorje, u Judin grad. Ušla je u Zaharijinu kuću i pozdravila Elizabetu. Čim je Elizabeta čula Marijin pozdrav, u utrobi joj je zaigralo čedo. Elizabeta napunjena Duhom Svetim povikala je iz svega glasa: „Blagoslovljena ti među ženama i blagoslovljen plod utrobe tvoje! (Lk 1, 39-40) (43) Ta otkuda meni da mi dođe majka Gospodina mojega? (44) Gledaj samo! Tek što mi do ušiju doprije glas pozdrava tvoga, zaigra mi od radosti čedo u utrobi. (45) Blažena ti što povjerova da će se ispuniti što ti je rečeno od Gospodina!“ (Lk 1, 39-45)

Tada je Marija rekla:

„Veliča duša moja Gospodina (Lk 1, 46), (47) klikće duh moj u Bogu, mome Spasitelju, (48) što pogleda na neznatnost službenice svoje: odsad će me, evo, svi naraštaji zvati blaženom. (49) Jer velika mi djela učini Svesilni, sveto je ime njegovo! (50) Od koljena do koljena dobrota je njegova nad onima što se njega boje. (51) Iskaza snagu mišice svoje, rasprši oholice umišljene. (52) Silne zbaci s prijestolja, a uzvisi neznatne. (53) Gladne napuni dobrima, a bogate otpusti prazne. (54) Prihvati Izraela, slugu svoga, kako obeća ocima našim: (55) spomenuti se dobrote svoje prema Abrahamu i potomstvu njegovu dovijeka.“ (56) Marija osta s Elizabetom oko tri mjeseca, a onda se vrati kući. (Lk 1, 47-56)

Navještenje je čas Isusova začeca i utjelovljenja Krista, „kao druge božanske osobe, kao Sina Božjega“ i to je početak njegova otkupiteljskoga poslanja. Prikaz Navještenja nalazi se još u starokršćanskoj ikonografiji u katakombama. Ikonografija Navještenja oblikovala se temeljem Lukina evanđelja, motivima apokrifnoga Jakovljevog protoevanđelja¹ i apokrifnog Pseudomatejevog evanđelja. Prema Jakovljevu protoevanđelju Marija je uzela vrč i izišla zagrabiti vode. Iznenada je začula glas: „Zdravo, milosti puna! Gospodin je s tobom! Blagoslovljena si među ženama!“ Ne vidjevši odakle dolazi glas Marija je uplašena

¹ Jakovljevo protoevanđelje nastalo je nešto manje od 60 godina (oko 120. godine) nakon ovozemaljskoga života Djevice Marije. Dakle, još su bila živa sjećanja na Djevicu Mariju. Glavni cilj Jakovljeva protoevanđelja je dokazati vječno i neokaljano Marijino djevičanstvo prije i poslije Isusova rođenja. Vidi: Katolički odgovori, Marija „Vječna Djevica“ 19. veljače 2016. <https://katolickiodgovori.wordpress.com/2016/02/19/marija-vazda-djevica/> (pristup 16. travnja 2022.)

ušla u kuću, ostavila vrč i uzela purpurnu pređu, sjela na svoje sjedalo i nastavila presti. Dok je prela pojavio se anđeo u vidljivu liku te se Navještenje odvija kao u Lukinom evanđelju (Badurina 1990: 420-421).

3.1. Marijina kuća

U Nazaretu se nalazila Bazilika Navještenja Gospodinova. U 14. stoljeću spominje se štovanje Bogorodičine ikone u Loretu kod Ancone u Italiji. Iz druge polovice 15. stoljeća potječe legenda da su anđeli zbog opasnosti od muslimana prenijeli Bogorodičinu kuću iz Nazareta u Loreto. Prema legendi s početka 16. stoljeća, Marijinu kuću, gdje se dogodilo Navještenje, anđeli su prenijeli na Trsat u Hrvatsku. Na Trsatu je bila od 10. svibnja 1291. do 10. prosinca 1294. Tada su je anđeli odnijeli u Loreto u Italiju, gdje je i danas. Za utjehu, papa Urban V. 1367. godine poslao je na Trsat čudotvornu sliku Majke Božje imenom „Majka milosti”. Predaja kaže da je sliku osobno naslikao sv. Luka.

Kult Svete kuće (sancta casa) od 16. stoljeća postao je općim.²

4. Blagovijest – velika svetkovina

Blagovijest je velika svetkovina. To je spomen na utjelovljenje Sina Božjega. Toga dana vrši se starinski običaj poklecanja na riječi Vjerovanja. Iz istočnoga kršćanstva svetkovina Navještenja Gospodinova (Blagovijest) uvedena je u Rimu između 560. i 580. godine (Glazier i K. Hellwig, 2005: 130).

Luka Ilić Oriovčanin 1846. godine navodi da je Blagovijest velika svečanost koju kršćani u Slavoniji održavaju i slave. Blagovijest je lijepa riječ koja zamjenjuje naziv za svetkovinu Navještenja blažene djevice Marije. Riječju Blagovijest želi se reći da je pokoljenju ljudskom došla blaga vijest kada je Stvoritelj svijeta za otkupljenje čovječanstva dao navijestiti došašće i porod Spasitelja i Otkupitelja (Ilić Oriovčanin, 1846: 123-124).

Runovićani u korizmi svetkuju sv. Josipa (19. ožujka) i Blagovist (25. ožujka) ispovijedajući se i velikom Misom. Na sv. Josipa sve do Mise ispovijedaju se starci a na Blagovist starice. Težački posao nije nitko radio (Kutleša 1997: 276).

² Usp. Badurina, 1990: 384.

U poljičkome kraju narod svetkovinu naziva Gospe Blagovist ističući da je to veliki blagdan te se ne radi ni u polju ni u kući (Ivanišević, 1987: 446).

U duvanjskom kraju Blagovist je nekada bila svetac kao Božić. Pripovijeda se da je neka žena skuhalo kruh na Blagovist i da je u njemu našla krv. To je značilo da se nije smjelo niti kruh skuhati toga dana. Općenito se smatralo velikim grijehom ako bi se na taj dan radilo.³

Večer prije Blagovijesti u crkvi su se pjevale litanije u Gospinu čast. Na sam blagdan išla je procesija oko crkve, a iza nje uslijedila je svečana, pjevana misa. Navečer je bila večernja misa i procesija koje je išla cijelim selom. Za vrijeme procesije četvorica muškaraca su nosila Gospin kip, a ispred njih su šetale djevojčice obučene u bijelo i posipale bi cvijeće.⁴

U Ostrvici je Blagovijest veliki blagdan. U selu se toga dana ništa ne radi ni u kući ni u polju. Svatko tko može popodne ide na misu.⁵

Stara je tradicija u Otoku kod Sinja bila da se djevojke koje su napunile dvanaest godina zavjetuju da će postiti dvanaest godina onoga dana u tjednu kad je bila Blagovijest. Toga su se strogo držale.⁶

Sv. Josip i Blagovijest velike su svetkovine. Jedino na te dane u korizmi narod se veseli, igra se kolo. U kreševskom kraju te svetkovine zovu se „težačke“. Tada se sadi voće (Kristić, 1956: 15).

Žene u Rami savjetuju da se na Blagovist ne kuha kruh, jer je neka žena kuhala kruh, a kada ga je razrezala bio je krvav.⁷

³ Marija Šarić zapisala je 2011. godine. kazala joj je Anica Šarić, djevojački Beljan, rođena je 1953. godine u Tomislavgradu gdje provodi djetinjstvo i mladost te završava osnovnu i srednju školu. U dobi od 22 godine udaje se za Božu Šarića i seli u Split gdje i danas živi.

⁴ Matko Tomić zapisao je 2011. godine. kazala mu je Vinka Pepur, rođ. Maletić, rođ. 1951. godine u Trogiru, a cijeli život živi u Kaštelima, prije udaje je stanovala u Kaštel Novom, a zatim se preselila u Kaštel Stari. Odličan je poznavatelj kaštelanske povijesti i običaja.

⁵ Marija Mandić zapisala je 8. 5. 2010. Kazao joj je Marin Radevenjić, rođen i živi u Ostrvici. Rođen je 1950. godine. Remeta je u crkvi sv. Nikole u ostrvičkoj župi.

⁶ Jelena Pavlinušić zapisala je 2010. godine u Otoku kod Sinja. Kazala joj je Nevenka Žižić, rođena 1935. u selu Otoku kod Sinja u obitelji Lovre Žižića. Od 4. listopada 1969. članica je Trećeg reda.

⁷ Marici Papak 2007. godine kazala je njezina majka Anđa Papak djev. Papak, rođ. 1951. u Škrobućanima.

Stari su u ramskome kraju savjetovali da na Blagovist ne valja raditi teške poslove, jer se trebalo svetkovati kao *zapovidnu* svetkovinu. Pošto je Crkva smatrala da nije zapovjedna svetkovina netko bi se ravnao po odredbama Crkve pa bi nekad nešto i radili. Jedanput su neki ljudi odlučili ići orati. Uvezali su volove i počeli orati, orali su nekoliko, možda do mise. Odjednom su volovi stali, vol se raskrivio, „kad oni šta je, pred njima se propuntala zemlja koliko je velika volujska noga“. Pustili su volove i vratili se kući. Nikad više nisu radili teške poslove na Blagovist.⁸

Na Blagovijest molila se Molitva vjernika:

Braćo!

Zahvalimo Nebu na milosti koju Gospa nađe za sebe i za čitav ljudski rod. Zamolimo silu Svevišnjega da obuzme svijet i sve nas povede Gospinim stopama!

1. Pripravljaj Crkvu na primanje živoga kruha koji siđe s Neba u Gospino krilo. – Molimo te, usliši nas!
2. Vodi narode Gospinim tragom da u tebi nađu milost svjetskoga mira. – Molimo te, usliši nas!
3. Probudi u majki odgovornost za golemo blago pod njihovim srcem. – Molimo te, usliši nas!
4. Silom s ovoga oltara zahvati u naš život i daj mu bogatiji sadržaj. – Molimo te, usliši nas!

Kako je Gospa pod srcem čuvala nebesku tajnu i našla u njoj smisao života, daj i Crkvi, Bože naš, da čuva onoga i živi za njega koji s tobom živi i kraljuje u vijeke vjekova.
Amen.⁹

4.1. Blagovijest u vjerskoj usmenoj lirici (molitve)

Koliko je do sada poznato hrvatska vjerska lirska pjesma *Narodil nam se kralj nebeski* seže u 13. stoljeće. Ta se pjesma usmenom komunikacijom sačuvala do naših dana, kao i božićne pjesme: *Bog se rodi u Vitliomi* (14. st.) i *Va se vrime godišća*. (15. st.). Povjesničar književnosti Slobodan Prosperov Novak ustvrdio je da je božićna pjesma *U se (=ovo) vrime godišća* prevedena s latinskog jezika *In hoc anni circulo* (Kombol – Novak, 1996: 29).

⁸ Marica Papak 2007. godine zapisala je od svoje majke Anđe Papak. Njoj je njezin pokojni djed Božo ispričao ovu priču kao istinit događaj.

⁹ Molitva vjernika. Služba Božja 11 (2). Split, 1971. 125. (102-128)

Brojne su usmene lirske pjesme o Blagovijesti. Te pjesme su u biti molitve. U usmenoj je vjerskoj lirici Divica Marija vezak vezla u bašči pod žutom narančom. Njojzi je dolazio stari svećeniče koji je obećao pobrinuti se o njoj te joj je našao pobožnog zaručnika koji je stidljiv od svake divojke. Marija je vezak odložila, otvorila dva nebeska oka, a njemu je tio besidila: „Srce moje samo Bogu leti, / udaja mi nije na pameti.“ Starac je otišao, a Jozip se javio. I vinčaše se dva ljiljana bila, / čista, lipša, draža od anđela:

*Vezak vezla Divica Marija,
baš u bašči pod žutom narančom.
K njoj dolazi stari svećeniče,
pa je njojzi tio besidio:
„Dite moje, Divice Marijo,
obećao sam s tobom pobrinuti,
pa ti evo nađe zaručnika.
Pobožan je kao patrijar,
stidljiv je od svake divojke.“
Marija je vezak odložila,
otvorila dva nebeska oka,
pa je njemu tio besidila:
„Srce moje samo Bogu leti,
udaja mi nije na pameti.“
Starac ode, a Jozip se javi:
„Sestro moja, Divice Marijo,
vele meni da se s tobom ženim.“
Marija mu puna sriće vrati:
„O Jozipe, brate ko od majke,
nu milosti Boga velikoga
i ja sam se njemu povirila,
da Divicom vik ću vikovati.
Eto sada on nas sastavijo,
da bi mogli po volji Božanskoj,
u ljubavi živit divičanskoj.“
I vinčaše se dva ljiljana bila,
čista, lipša, draža od anđela.
Amen. (Dragić, 2006: 294-295)*

Nekoliko je stilskih figura u navedenoj pjesmi, primjerice: aliteracija Vezak vezla divica Marija; asonancija divicom vik ću vikovati; epiteti žutom narančom, stari svećeniče, dva nebeska

oka, dva ljiljana bila; usporedba čista, lipša, draža od anđela; simbol ljiljani bijeli; metafora dva ljiljana bila.

U sljedećoj molitvi je motiv anđela Gabrijela kojega se moli da siđe niz *đindere*¹⁰ gdje će naći *Divu di divuje*:

*Anđele Gabrijele,
sađi doli niz đindere,
naćeš Divu di divuje,
u Šimuna na večeri.
Povidi joj dobre glase,
pozdravi je s Božje strane,
da će sina porodit.
Ivan će mu ime diti,
Isus će mu ime biti!*¹¹

Anđeo Gabrijel pozvan je da pođe u kuće Davidove gdje je čista Djeva od milosti, puna duha i kreposti:

*Oj, anđele Gabrijele,
pođmo dole niz padine,
gdje no kuće Davidove.
U kućama je čista Diva,
čista Diva od milosti,
puna duha i kreposti.
Pozdravljo je Bog sa neba,
da popijaše čašu meda,
da će Diva rodit sina.
„Od kud rodit sina,
kad muža ne imaše,
ni za grijehe ne znadoše.
Sveta Divo Marijo.”¹²*

U pjesmi Bog pozdravlja Djevu da popije čašu meda. U kršćanstvu med simbolizira Božje djelo i Kristovu službu.

Umjesto anđela Gabrijela u nekim pjesmama spominje se arkandžel koji će naći Djevu gdje djevuje i kraljicu gdje kraljuje:

¹⁰ Đinder (đinđer), đumbir – biljka koja se koristi za dobivanje eteričnoga ulja u parfumeriji.

¹¹ Tamara Jeličić zapisala je 2012. godine u Župi. Kazao joj je Frano Zec rođ. 1940. godine.

¹² Dajana Vukojević zapisala je 2010. godine. Kazala joj je Antonija Vukojević rođena 1935 god. u Hutovu.

*Oj anđelu arkanđelu,
ajde doli niz đindere,
nać ćeš Djevu di djevuje
i kraljicu di kraljuje.
Pozdravi je s Božje strane,
da će djeva vazda biti
i sina će poroditi.
Isus će mu ime biti,
Ivan će ga krstiti.
Gospe je se čuovala
svojim srcem radovala:
„Ja se nisam udavala
ni u grije upadala
ja sam čista i pričista
ko no ptica golubica
Svetim Duhom zaručnica.“¹³*

Anđeo Gabrijel poslan je da otiđe gdje mu je rečeno, *niti blizu, niti daleko*. Blagovijest se naziva *blagim dankom*:

*O anđele Gabrijele
ajde otići gdje ti reko,
nit je blizu, nit je daleko,
eto doli krvca lije,
đe no Djeva rodi sina.
Nit se udavala,
nit u grije upadala
nego čista i prečista
ko no tica golubica,
Svetog Joze Zaručnica.
Jozo je zaručio,
kitom cvjeća,
na blag danak,
na današnji danak,
to je blaga vijest.¹⁴*

U nekim molitvama pred spavanje mole se Bog i Božja mati. Bog se digao na nebesa, a nebesa su se otvorila, ude¹⁵

¹³ Dijana Lončar zapisala je u Ustirami 2008. godine. Kazala joj je Delfo Džalto, rođ. 1945. godine u Ustirami.

¹⁴ Maja Čubela zapisala je 2010. godine u Vojnu kod Mostara. Kazala joj je Janja Šunjić rođ. Šunjić 1934. god., u Đubranima – Raška Gora.

stvari pobjegle. Bože¹⁶ je došao u goru Kalvariju gdje je našao Gospu kako u rukama knjige drži i iz njih moli. Kalvarija se spominje jer se Blagovijest slavi u korizmi, čime se naglašava radost zbog začeca djeteta, ali i žalost zbog muke koja ga čeka. Sljedi dijalog Bože i Gospe:

*Leći spati Boga zvati
i Mariju Božju mati.
Bog se diže na nebesa,
nebesa se otvoriše,
ude stvari pobigoše.
U tu goru Kalvariju,
dino draga Gospa kleči,
i u rukam knjige drži
i u knjigam Boga moli.
K njojzi Bože dolazaše,
dragoj Gospi govoraše:
„Ti ćeš Gospe Sinka rodit,
ime će mu Isus biti,
nada nj kralja neće biti“.
To se čudo začudilo,
koje će ovo čudo biti!
„Ja se nisam udavala,
ni u grijе upadala.
Ja sam čista golubica,
Josipova zaručnica.
Josip me je znamenova,
nit' od srebra nit' od zlata,
čistom krvi ispod vrata.
Da me neće ostaviti
zauvijek me postaviti. Amen.“¹⁷*

U 13. stoljeću u ikonografiji se Gospa prikazuje kako sjedi s knjigom u ruci i razmišlja (Badurina 1990: 422). I u sljedećoj pjesmi Gospe knjigu štije:

*O Anđelu Gabrijelu,
siđi doli niz rijeku*

¹⁵ Ude (hude) – zle, demonska bića.

¹⁶ Bože – hipokoristik od Bog.

¹⁷ Stipe Mandarić zapisao je 12. 08. 2011. u Maovicama. Kazala mu je Ana Samardžić, rođ. Škalic, rođ. 1944. u Maovicama.

*u nu kuću Davidovu,
di no Gospe knjigu štije
da će sina roditi.
Tu se Gospe začudila:
„Od kud neću čudna biti,
ja se nisam ni udala,
ni u grije upadala.
Josip me je zaručio.
Livom rukom prstenovo,
desnom znamenovo!“ Amen.¹⁸*

Bog je poslao anđela Gabrijela u Nazaret Djevici Mariji, Božjoj službenici. Kad je anđeo došao Mariji ponizno je rekao: „Oj zdravo puna milosti, / Djevice, kruno svetosti.“

*Poslan bi anđel Gabrijel,
od Boga u grad Nazaret,
k jednoj poniznoj Djevici,
i k pravoj Božjoj službenici.
Kad Mariji on doteče,
ponizno joj ovo reče:
„Oj zdravo puna milosti,
Djevice, kruno svetosti.“¹⁹*

Anđela Gabrijela moli se da siđe među anđele, nađe Divu gdje divuje i pozdravi je s Božje strane:

*Oj anđele Gabrijele,
sađi doli međ anđele,
naćeš Divu di divuje,
pozdravi je s Božje strane.
Ta će Diva rodit Kralja,
na nebu će Kraljevati,
svi ćemo ga Bogom zvati.
Osta Diva začuđena,
puna Duva²⁰ napunjena:*

¹⁸ Ana Stojanović molitvicu moli svake večeri, a naučila ih je od svoje pokojne bake Anice Stojanović, rođ. Topić 1926. u Meopotičju u Rami.

¹⁹ Branimir Šilović zapisao je 2013. godine. kazivali su mu: Nevenka Šilović, Boška Glavan, Iva Glavan, Stana Šilović. Pjesmu su kazivači godinama slušali i pjevali.

²⁰ Duv – duh.

*„Ja sam čista i pričista,
kao prava golubica,
Josipova zaručnica.
On je mene zaručio
desnom rukom prstrenovo,
a livicom zaštitio.“²¹*

U vjerskoj usmenoj lirici često se Djevica Marija naziva golubicom. U kršćanstvu golubica simbolizira čistoću, mir i duha svetoga. Golubica se javlja u prikazivanju Navještenja, Isusova krštenja i Trojstva²². I u sljedećoj pjesmi Gospa je kao ptica golubica, od Ane je porođena:

*Pogledaj te oči svete,
na čelu ti križ prisveti.
Tvoje moći puno mogu,
ti se rano moli Bogu,
svetom Miovilu Arkandělu.
Ti otidi na taj melem,
nit je blizu, nit daleko,
u Betlemu na ogranku.
Tute²³ Gospa sa tri perja,
ko no ptica golubica,
Jozipova zaručnica.
Jozip ju je zarukova,
desnom rukom prstenova.
Prsten nosi u zaruku,
slatke krvi napojenu.
Od Ane je porođena,
na oltaru posvećena
Bog u vjeke. Amen.²⁴*

U sljedećih osam stihova slavi se grad Nazaret koji je svim ljudima sretan vrt jer je u njemu niknuo krasan cvijet:

*Raduj se, grade Nazaret,
u tebi niknu krasan cvijet,*

²¹ Renata Knezović zapisala je u prosincu 2007. godine u Sarajlijama. Kazala joj je Barka Krstanović, djevojačko Čavar, rođena 1925. godine.

²² Usp. Badurina 1990: 241.

²³ Tute – tude.

²⁴ Ivana Čapin zapisala je 2011. godine. Kazala joj je Marija Čapin, djev. Biloš, rođ. 1940. u Podbablju Gornjem.

*o Nazaret, svim ljudima sretni vrt.
Dođe nam iz tebe spas.
preskromni cvijete anđelski,
uresu pravi nebeski.
Marijo, Majko preblaga,
mati dobra budi nam.²⁵*

Više je pjesama u kojima je motiv sv. Petra koji crkvu gradi ni na nebu ni na zemlji.²⁶ Bog i sv. Klara navijestili su dva anđela da će putovati kroz goru Kalvariju i da će naći Divu gdje sama sjedi i u knjige Boga moli:

*Sveti Petar crkvu gradi,
ni na nebu ni na zemlji,
u oblaku na rastanku,
đe no Isus misu reče.
Sveta Klara odgovara,
Bog joj stoji kraj oltara.
Navještuju dva anđela,
sutra ćete putovati,
kroz onu goru Kravaliju²⁷,
đe no Diva sama sjedi
i u knjige Boga moli.
„Zdravo Divo i Divice,
zdravo Majko i Kraljice
i Bog te je pozdravio,
da š porodit sina Božjeg.
Ime će mu Ivan diti,
ime će mu Isus biti.
Iž njega će sunce sjati,
sav će svit obasjati.“ Amen.²⁸*

Varijacija navedene pjesme zapisana je i u Busovači:

*Sveti Pejo crkvu gradi
ni na nebu ni na zemlji,*

²⁵ Branimir Šilović zapisao je 2013. godine. Kazivali su mu spomenute kazivačice.

²⁶ Vidi: Dragić, 1997.

²⁷ Kravalija – Kalvarija.

²⁸ Katica Lozić Radielović zapisala je 2007. godine. Molitvu joj je na Božić kazala Mara Barišić, djev. Crnoja, rođena 1931. godine. Živi na selu Mile kod Jajca.

*u oblaku na rastanku.
Isus kleče, misu reče,
sveta Klara odgovara,
Bog joj stoji kod oltara:
Tri anđela Gabrijela,
sutra ćete putovati,
kroz goricu Kalvaricu,
di vam tamo Diva sidi
i u knjige Boga moli.
Zdravo, Divo i Divico,
zdravo, Majko i Kraljico!
I Bog te je pozdravio
da ćeš sina poroditi
Ivan će mu ime diti,
Isus će mu ime biti.
Na nebu će kraljovati
iz njega će sunce sjati,
a iz čela misečina,
a iz prsa sjajna zvizda.
Kud god bude prolaziti,
falit će ga i slaviti.²⁹*

U usmenoj lirici česti su stihovi: Ime će mu Ivan diti, / ime će mu Isus biti. U prethodnoj pjesmi su ti stihovi kojima se iskazuje osobita bliskost Ivana Krstitelja i Isusa Krista. Tako je i u sljedećoj pjesmi koja govori da je sveti Pere misu rekao *ni na nebu ni na zemlji, / pod oblacim nad sastavcima*:

*Sveti Pere misu reče,
ni na nebu ni na zemlji,
pod oblacim nad sastavcima.
I Marija odgovara
i na knjige Boga moli.
Navisti joj, dođe Gabrijel!
Navisti joj da će sina porodit!
Kako će mu ime bit?
Ime će mu Ivan diti,
ime će mu Isus bit!³⁰*

²⁹ Branka Bagarić zapisala je 2007. godine u Busovači. Kazala joj je Manda Poplašen po pamćenju svoga rođaka Stipe Ćosića rođenog 1910. govorila sestrama Smilji i Ili Trogrlić. Autor ovih pjesama je, koliko je poznato, izbjegao iz Jajca u proteklom ratu i nije se nikada vratio u rodni kraj.

Ivan je Isusa krstio na rijeci Jordanu: (9) Onih dana dođe Isus iz Nazareta galilejskoga i primi u Jordanu krštenje od Ivana. (10) I odmah, čim izađe iz vode, ugleda otvorena nebesa i Duha poput goluba gdje silazi na nj, (11) a glas se zaori s nebesa: *Ti si Sin moj, Ljubljeni! U tebi mi sva milina!* (Mt 3,13-17; Lk 1,21-22; Iv 1,29-34)

Sljedeća pjesma govori o svetom Luki koji braći piše. Bog anđele sebi zvaše i Gabrijela poslaše u presvetu Galileju gdje kleči slavna Diva Marija. Anđeo je došao Djevici Mariji i navijestio joj da će sina roditi kojemu će ime Isus biti, a Ivan će mu ime nadjenuti:

*Sveti Luka braći piše
kako gradu ime biše.
Bog anđele sebi zvaše:
„Moj anđele Gabrijelu,
sađi doli niz inđile,
u presvetu Galileju.
Di no kleči slavna Diva,
slavna Diva Marija.
Klekni prid njom na kolina,
pa pozdravi Gospodina.“
„Zdravo Divo i Divice,
zdravo majko i kraljice.
Posla me je brat i Otac
i anđeli braća tvoja,
da ćeš Divo sinka rodit
Isus će mu ime biti
Ivan će mu ime diti.“
Tute Gospa trepočaše³¹
i anđelu govoraše:
„Moj anđele Gabrijelu,
kako će meni sinak biti,
kad se nisam udavala,
ni po grijju poznavala.“
Anđeo joj odgovori:
„Slavna Divo viruj u to
da ne gine vas puk za to.“*

³⁰ Martina Krešo zapisala je 2010. godine. Kazala joj je Duvnjak Jelica, rođ. Duvnjak (1936.) iz sela Lipe kraj Livna.

³¹ Trepočaše - treptaše.

*Diva se uplaši,
pojavi se drugi anđel:
„Ne boj se Marijo, što ćeš začeti sina,
sve će biti po Duhu svetom začeta.“
A ona odgovori:
„Evo službenice Gospodnje,
neka mi bude po riječi tvojoj.“³²*

Razgovor anđela Gabrijela i Djevice Marije u prethodnoj pjesmi u suglasju je s Lukinim evanđeljem. U vjerskoj usmenoj lirici česta je upotreba imperfekta. Takvi su primjeri u prethodnoj pjesmi: *zvaše, trepočaše, govoraše*.

Sveti Luka i u sljedećoj pjesmi braći piše gdje sveti prorok anđelu Gabriđelu govoraše da siđe do kuća Davidovih, gdje golubica pjeva i gdje kleči slavna Djeva:

*Sveti Luka braći piše,
kako ime gradu biše,
di no sveti prorok govoriše:
„O anđele Gabriđele,
sađi doli međ anđele
di su kuće Davidove,
di no golubica piva,
di no kleči slavna Djeva.
Klekni prid njom na kolina,
pa pozdravi Gospodina.
Pozdravi ga vele blago
ko najveće naše drago.
Kaži: Ivo će mu dati ime,
Isus će mu biti ime.“
To je Gospi čudno bilo:
„Kako u mene sinak biti
kad sam čista i pričista
kono tica golubica,
Jozipova zaručnica.
Desnom me je zarukovo,
livom me je kistočio
na oltar posvetio.“³³*

³² Mirjana Protrka zapisala je 2010. godine. Kazala joj je Ana Protrka koja pjesmu naziva Navještaj Gospi.

³³ Molitva zapisana prema kazivanju Anice Meštrovic (djev. Kelava), rođene 1919. u Vojkovićima.

Frane Bego je bio župnikom od 1959. do 1969. godine u Kaštel Starom. Vidio je da se crkveni pjevači služe rukopisnim knjižicama i pjesmama pjevača Marka Rakina koji je pjesme koncem osamnaestoga stoljeća prepisao iz starih knjižica. Bego je vidio kako te knjižice propadaju pa ih je prepisao i složio sukladno liturgijskoj godini i crkvenom kalendaru. U Beginoj zbirci nalaze se pjesme: Na Navišćenje B. D. Marie (Bego, 2006: 134-135) i Na blagdan Navišćenja B. D. Marije (Bego, 2006: 140-143)

4.2. Bocanje (križičanje)

U vrijeme turske okupacije³⁴, kad su age i turski gospodari bili strah i trepet katoličkom pučanstvu, posebno ženskom stanovništvu, žene su vjerovala da ih samo Bog može sačuvati. Zato su još od rane mladosti crtale križeve po rukama.

Običaj tetoviranja bio je najviše rasprostranjen među hrvatskim katoličkim življem središnje Bosne, osobito na teritoriju bivšeg visočkog, fojničkog, sarajevskog, travničkog, bugojanskog, prozorskog kotara i niz donji Vrbas, kotor varoški i banjalučki kraj. Na južnoj i istočnoj periferiji tih područja, primjerice u Olovu, Varešu, Vijaci i u dolini Neretvice svijet se tetovirao. U tim krajevima uglavnom bi križić istetovirali na ramenu. Najljepše oblike tetoviranja Truhelka je našao u dolini Lašve, posebice u mjestima oko Gučje gore te više-manje i u susjednim kotarima na sjeveru do Banja Luke, a na jugu do ramske doline i Kupresa. U tim je krajevima jezgra katoličkog žiteljstva, pa je po tome to područje najviše proširenog tetoviranja paralelno najjačem području katolicizma u Bosni. U sjeverozapadnim područjima koncem 19. stoljeća taj običaj bio je veoma čest. Tetoviranje križeva bilo je općenit običaj među katolicima u okolici Prizrena, Đakovice i Peći. Truhelka navodi da je dosta puta viđao tetoviranu čeljad iz Prizrena, Janjeva i Prištine³⁵ (Truhelka 1894: 241-257).

³⁴ U Splitu se pripovijeda kako su Turci upadali u cincarska sela i otimali djecu, uglavnom žensku. Tako od nekog bogatog *cincara* beg zatraži kćerku za ženu. Otac nije smio odbiti bega pa mu je rekao da dođe nakon mjesec dana kad sve bude spremno za svadbu. Djevojci su istetovirali križ na čelu pa je beg nije mogao uzeti za ženu. Otada su sve cincarske djevojke tetovirale križ na čelu i na rukama.

³⁵ Na Josipovo, Blagovijest, Cvijetnicu i u dane Velikoga tjedna te na Ivandan, skupila bi se ujutro mladež i cijela familija. Ako osoba ne bi voljela tetoviranje obaviti sama sebi tada bi to preuzimala žena iskusna u toj vještini ili bi to uzajamce obavljali prijatelji i prijateljice. Ornament bi se najprije tupim krajem

U naše vrijeme bilježimo da se križicanje obavljalo i u Imotskoj krajini te Ogorju.³⁶

U kreševskom kraju a Blagovijest se „bocaju“³⁷ križevi, zvijezde, pleteri, cvjetovi, grane, mjesec, sunce, hostija. Križ se tetovira na rukama, između obrva, na vrhu čela, odmah iza ruke do podlaktice, na mišićima. Postupak je iznimno bolan: ugljenom se napravi nacrt „bockavica“. Taj postupak najčešće se naziva križicanje³⁸. Postupak se, primjerice u kreševskom kraju, odvijao tako što bi onaj koji se koji se križića zategnuo kožu do podlaktice jer se krv mora sjediniti ispod ruke kako bi počelo „bocanje“. Izbočani dio premaže se murećepom³⁹ ili zelenkasto-crnim bojom. Boje su se spravljale tako što bi se uzela čađ koju bi žena zamuzla svojim mlijekom ako je dojila muško dijete. Tome se dodavalo malo ulja i sirćeta što bi se dobro skuhalo. Time bi se premazalo i nije se smjelo prati najmanje petnaest dana (Kristić, 1956: 16.)

5. Narodni običaji, vjerovanja, sujevjerja

U Popovom Polju stari je običaj bio da se pčele kade goveđom balagom. Neki su u uljanik stavljali konjsku ili goveđu lubanju kako se ne bi tko čudio pčelama nego lubanji. Neki su pokraj

igle zamočenim u posebno pripravljeno crnilo od čađi luča ili obične čađi nacrtao na koži a potom bi se šiljastim kraja rta bockalo. Čađ od luči pomiješala bi se s mladim medom i vodom i mazala po rani. Da se crtež ne bi osušio, preko njega se više puta navlačilo crnilo. (Za crnilo se pokatkad kupovao murećef kojim su muslimani pisali.) Mladići i djevojke s radošću su se podvrgavali iznimno bolnom tetoviranju. Po svršetku tetoviranja rana bi se obložila svilenim ili voštanim papirom, i već sljedećeg dana ona se mogla prati hladnom vodom. (Truhelka, 1894, 241-257).

³⁶ Vidi: Dragić 2020: 154-155.

³⁷ Bocati – tetovirati.

³⁸ Starije žene pripovijedaju da su mladići i djevojke u dobi od trinaest do šesnaest godina križićali na dan Svetoga Josipa, na Blagovijest, Cvjetnicu, u dane Velikoga tjedna, na Jurjevdan (23. travnja) i na Ivandan (24. lipnja). U jednoj zdjelici zamiješao bi se med i usitnjeni ugaj od izgorjenog drveta. Prah je trebao biti sitan. Kad bi se pomiješao s medom, dobivala bi se crna smjesa. Tada su bake i mlade žene iglom zamočenom u tu smjesu crtale križeve po rukama. Kad bi ih nacrtale, onda su ponovno manjom iglom bockale to ucrtano mjesto. Ta smjesa ulazila je pod kožu. Postupak se ponavljao i nekoliko puta dok bi ta crna smjesa ostala plavkasta na koži. Ranice bi zarasle i crteži križa ostajali su za cijeli život. Vjerovalo se da ih ti križevi štite od napasnika. Čuvalo se poštenje i ponos. S tim se križevima i umiralo i svaka od njih je vjerovala da ju je samo Bog tako zaštitio od napasnika. (Dragić, 2020: 151)

³⁹ Murećep – tinta.

ulišta stavljali od trave „uzludobar“ kako bi pčele bile zaštićene od udesa (Mićević, 1952: 158).

Čobani se počinju veseliti, jer mogu blago istjerati na pašu, jer više nema velike zime. Pjevali bi:

*Gospe Blagovist,
udri gora u obist,
a čobani u nesvist.*

Ili

*Kada dođe Blagovist,
čobani će u obist,
ovce traže zelen list.* (Ivanišević, 1987: 446).

U sinjskome kraju govorilo se:

*Blagovist, čoban u nesvist!
Blagovist, ode blago u obist!*

ili

*Blagovist, zelen listopad
Nema više zime
Biće dosta i vrućine!*⁴⁰

Oduvijek se u iločkome kraju smatralo da je Blagovijest dan kada se stoka pušta na pašu, zbog toga ima uzrečica „*Blagovist - goveda u obist!*“ Nekoć se na ovaj blagdan ugovarao posao „*čobana*“ za stada ovaca, „*govedara*“ za krupnu stoku, te „*svinjara*“ za svinje. Mnogi se sjećaju da su oko 1970. godine, još uvijek goveda u jutarnjim i večernjim satima prolazila kroz Ilok odlazeći ili vraćajući se s Ade. U drugim selima: Bapska, Šarengrad i Opatovac, kolone goveda susretale su se i duže vrijeme.⁴¹

U šibenskom kraju na Blagovijest sve se blago istjera iz pojata i potjera na ledine na ispašu, da dobiju Božji blagoslov. Cure bi se obukle u narodne nošnje, sve kuće su se kitile

⁴⁰ Dragica Čović zapisala je 2010. godine u Čaporicama kod Sinja. Kazala joj je Nediljka Čović rođ. Bravić 19. 08. 1945. god. u Sinju, živi u Čaporicama.

⁴¹ Marijani Bošnjak 2009. godine kazala Jelica Matković, djev. Boban, rođena 1944. u Iloku, živi u ulici Matije Gupca u Iloku.

rašeljkom. Rašeljka je divlja trešnja. Zove se i pucarika, jer pucketa kad se ubere među prstima.⁴² Po narodnom vjerovanju rašeljka ima apotropijsku funkciju.

Stara je kupreška izreka: *Blagovist – čobani u nesvist, a govoda u obist*. To je vrijeme kad bi se snijeg trebao otopiti i izrasti mlada trava. Čobanima je prošao zimski odmor i morali su biti pripravnici uzeti *ščap* i krenuti za svojim stadima.⁴³

U Tovarniku Blagovist se nazivala i Propovist. Običaj je bio da se otac rano ustane, ode u *bašču* i nabere *žagara* kako bi djeci dok spavaju *ižario* ruke i noge.⁴⁴

Stari je običaj bio u Usori da se na Blagovijest beru koprive i da se jedu za ručak. Poslije ručka svi bi izašli pred kuću i glasno *krisnuli*⁴⁵ vjerujući da zmijske neće dolaziti dokle se čuje *krisak*.⁴⁶

Uoči Blagovijesti u Bosanskoj Posavini palile su se vatre da kući ne dolaze zmijske.⁴⁷

Na Blagovijest u brotnjanskom kraju nije se smjelo iglama raditi. Ako bi tko radio vjerovalo se da će mu stoka biti izložena zmijskim ugrizima. Posebno se veselilo ako bi na ovaj dan pala barem pokoja kap kiše, jer to je značilo kako će godina biti rodna.⁴⁸ Na Blagovijest, u stolačkom kraju zabranjeno je šiti. Staro je vjerovanje da će godina biti rodna ako padne imalo kiše.⁴⁹

U Mamićima u Hercegovini se moglo raditi pomažući sirotinji i udovicama.⁵⁰

⁴² Vendi Bilandžić zapisala je 2012. godine. kazala joj je bakica Danica Čačija, rođena Villa. Rođena je od oca Marina i majke Ane Kristine. Roditelji su joj podrijetlom iz Zadra, ali su se, zbog očevog posla, preselili u selo Konjevrate gdje se Danica i rodila na dan svetoga Nikole 6. prosinca.

⁴³ Martina Lovrić zapisala je na Kupresu 2009. godine. Kazala joj je Ana Maleš, djevojački Vila, rođ. 1939. iz Vilinih kuća u Kupresu.

⁴⁴ Josipa Beljo zapisala je 2011. godine u Tovarniku. Razgovor s njezinom bakom tekao je 30. travnja 2011. u njejoj kući u Vinkovcima. Ime joj je Ljubica Pletikosić-Čolaković. Rođena je 2. travnja 1940. godine u Tovarniku, u Vukovarsko-srijemskoj županiji. Djevojačko prezime joj je Benić, a za sebe kaže da je *Sremica*.

⁴⁵ Krisnuti – vrisnuti.

⁴⁶ Svjetlana Komuškić zapisala je u veljači 2011. godine u Žablaku. Kazala joj je Anđa Komuškić (djev. Garić) rođena 1933. godine.

⁴⁷ Aneli Andrijić u selu Srnava kod Odžaka 2007. godine kazao je Luka Martinović, rođ. 1925. godine.

⁴⁸ Anna Bevanda zapisala je 2009. godine u Čitluku.

⁴⁹ Marija Raguž zapisala je 2008. godine u Stocu.

⁵⁰ Marijani Čolak 2007. godine kazala je tijekom rujna u Donjim Mamićima Anđa Čolak (djev. Banožić, rođ. 1948. godine).

Staro je vjerovanje u Dalmaciji, Lici, Srijemu, Bačkoj, Rami i Hercegovini da se vino popijeno na Veliki petak pretvara u krv. U Bačkoj se isto vjerovalo i za vino popijeno na Blagovijest, a u Rami za Badnjak. U kršćanstvu vino simbolizira Isusovu muku i krv.

5.1. Usmene priče o ukazivanju svjetlosti uoči Blagovijesti

Ilić Oriovčanin piše kako je opće mišljenje nepismenih ali i učenih da noću pred Blagovijest gore novci u zemlji koje su njihovi predci zakopali u zemlju za vrijeme turskoga tlačenja, ili su ih zakopali Turci bježeći iz Slavonije. Stoga su pohlepni cijelu noć provodili gledajući hoće li negdje vidjeti crveni ili plavi plamen iz zemlje. Oriovčanin piše da je poznavao i neke učene ljude koji su obnašali časne dužnosti a vjerovali su u bajku o novcima koji gore. Odvažni i pohlepni ljudi kod kuće bi se dogovorili koji će alat ponijeti. Ponijeli bi tri Marijine posvećene voštane svijeće i posvećene bijele zemlje. Uz put nisu ništa smjeli govoriti dok se ne vrate u kuću. Kad bi došli na određeno mjesto, okružili bi ga posvećenom kredom onoliko koliko im je bilo potrebno za kopati. Potom bi zapalili Marijine svijeće i počeli kopati. Bez posvećenih svijeća, bijele zemlje i krede nitko se nije usudio kopati zbog đavolskoga nasilja. Bilo je hrabrih koji su svu noć kopali, ali nisu smjeli nijednu riječ progovoriti jer bi im propalo traženje blaga. Vjerovalo se da ako do blaga dođu da ga ne smiju dirati jer bi odmah umrli (Ilić Oriovčanin, 1846: 124-125).

Vatra u šumi

U Strošincima (selu u općini Vrbanja, na granici sa Srbijom u Vukovarsko-srijemskoj županiji sačuvana je usmena priča o ljudima koji su noć uoči Blagovijesti na saonama išli kroz šumu. Ugledali su vatru gdje gori. Sjeli su zapaliti lulu ali krijes nije davao vatru. Jedan od ljudi opsuje te iznenada dobije šamar iako nikoga nije bilo blizu. Poplašili su se i vratili:

Noć pred Blagovist išla je skupina ljudi kroz šumu. Vozili su se na saonama. Na jednom mistu u šumi ugledaju di gori vatra. Siđu oni dole da zapale lulu, ali žar nije tila upalit. Jedan od prisutnih opsuje, kadli iznenada dobije šamar, iako nigdi osim nji nije bilo nikoga. Svi poplašiti poskaču u

saone i odu. Sutradan kad se vratiše, pronađu šubaru jednoga od nji, koja mu je spala s glave kad su bižali. Nađoše i nekoliko dukata, a kad su počeli kopati tamo di je sinoć gorilo, nađoše ćup pun dukata. Otada se u narodu viruje da noć uoči Blagovisti ima na određenom mistu zakopanog blaga i tu gori vatra. Na tom mistu tribaju kopati trojica ljudi. Dotične kopače plaše i ometaju razne sablasti, aveti, vještice, duhovi, utvare, itd. Kopači pri svemu tome ne smiju ni rič progovoriti. Ako progovore, čitava čarolija odjednom nestane, te ništa od zakopanog blaga.⁵¹

Zlatna ćuskija

O strmom Vratolomu kod Viteza pripovijeda se legenda kako postoji zlatna ćuskija⁵² i tu se na Blagovijest pojavljivala svjetlost. priča se kako će ćuskiju pronaći nekad neki čovjek, samo se zna da će biti bez kose na glavi.⁵³

Ilijin krsnik

Živa je tradicija kako je nekoć na Ilijinom krsniku bila crkva. Kamenje od te crkve vadio je Garan. Našao je ćup zlata i zakopao ga u busju na Gorici:

*Garan na Iliinom Krsniku vadio kamenje za kuće. I on je tu došo do trupa. Garan je bio katolik. Njegov sin, drugi, i ja, mi smo bili vrsnici. Onda je on tude našo jedan ćup. Ko jedan ćup zlata da je našo. Ali nikako mu se nije dalo stupiti ćupu. Onda ga odnesu tamo, prema Gorici. Neka ga tude. Zakopa ga za jedno busje. I on, kad je prvi put u samu noć, ode da vidi da je tu. Ali, čim se pomoli u ćupu tilo. Onda crkva bila u Triščanima. Neko je od pratara bio tamo. Onda ode Garan tamo i kaže tako i tako. Onda mu pratara kaže: „Vrati ga na misto di je i bilo. Di je bilo zakopano vrati na ono misto i zakopaj.“
A njemu je to bilo žao: „E, neću“.*

⁵¹ Ivona Milišić zapisala je 2013. godine. Ispričala joj je Anica Milišić, rođena 1929. u Fojnici.

⁵² Ćuskija – metalna poluga.

⁵³ Nela Damjanović zapisala je 2010. godine u Starom Vitezu. Kazao joj je Ljubomir Pavlović (rođ. 1944. god.), poznatiji kao Ljuban. Završio je studij organizacije rada u Novom Sadu.

I onda on vrati ćup sebi na tavan. I ne vrati tu di je tribalo. Onda bi mu se, kaže, nekad miši prikazivali, a nekad bi ker⁵⁴.

Kako je izumrlo sime Ivana Garana

Svećenik je Garana savjetovao da ćup vrati gdje ga našao, ali Garanu je bilo žao ćupa i nije poslušao svećenika. Uslijedila je Božja kazna i Garanovo potomstvo je izumrlo:

Ivan Garan pravio kuću. U nju uzido kamen s Iliinog Krsnika. Nad prozorom i ispod prozora uzido kamen kroz koji je išlo uže za crkveno zvono.

Taj Garan imo pet sinova. I imo dvi ćeri. I onda, kad je počeo kuću praviti, sve pet sinova umre, a jedna mu ćer, Anđa, tude se udala za Šimunovića, i ona je poludila. I onda, imala je dvi ćeri i jednoga sina.

Ova druga ćer bila je se zaručila za mog punca. (On je bio udovac, a ona cura.) I došla je tude. Tu je bila neko vrime. Otale je otišla gori, u rođaka, i udala se na Maglice.

Ota mu je ćer, Anđe, umrla. A ovaj mu je unuk, od ove ćeri što je poludila, oženio se s Luga. On je imo dite muško i umrlo mu dite i on pogine. I tako se nevista udala, a taj stari umro.

A stari je Garan otišo u Maglice. Tamo mu je bila jedna ćer udata. I umro je. Kažu da je imo dukata tu sa sobom.

Tako je to sime izumrlo.

I, onda, tamo je uzeo tu zemlju pokojni Jakov Jakovljević iz Borove Ravni, što je bila polovica te ćeri. I onda, oni se podilili i tamo je došo brat. I on je imo pet sinova. I, on tu štalu napravio od ote kuće i kuću je novu napravio. Onda su se oni svi razašli, a on prodo jednom Turčinu – muslemanu iz Parcana. Tu se musleman naselio. Uz ovaj rat ode i taj musleman.

I, tako Iliin krsnik ostane sam.⁵⁵

Pripovijeda se da na Ilijinom krsniku uoči Blagovijesti gore crkvene pare i da se čuju crkvena zvona.⁵⁶

⁵⁴ Ker – pas.

⁵⁵ Zapisao sam 1997. godine na Škrobućanima u Rami od Joze Papka - zvanog Maji, rođ. 1923. godine u tome mjestu, austrijskog umirovljenika.

Crkvene pare

Na Gorici u Rami kazivačica Danica Jakovljević je pripovijedala memorat:

Ja i Andrija izašli prid kuću, oni dosad bio srg⁵⁷ prid kućom i biljac⁵⁸. Mama viče: „Aj sine iznesite biljac i malo ga ispucajte“. Ja i on smo izašli i to tako ispucali kako nam je rekla, a na Ilijinu Krsniku gori, sad gori, sad nije, ali crven plamen. A mi: „Aaj mama, mama nuder šta nešto gori na Ilijinu Krsniku“. „Ajde moj sinko, ko zna šta gori u Papcima!“ I ajde mi smo to popogledali i vratili se u kuću i pokojna Mare Lenkina doje na silo. A mi tako njoj ko dica, nama sumnjivo, kažemo mi: „Nešto gorilo na Ilijinu Krsniku!“ „Crkvene pare, crkvene pare!“, ona će nama. I kaže: „Moj je pokojni čaća u Otnjima oro i on je čuo di zvono zvoni, kud god posluša il' je sa Šćita il' Papkovo – nije, il' je s Uzdola, baš ko da zvoni u zemlji.“ A to je bilo uoči Blagovisti kad smo mi vidili da gori.⁵⁹

Grob neznanoga biskupa

Na Ustirami su od davnina ljudi obilazili grob na Prigrađu, ali prije nego se počelo hodočastiti mislili su stari da gore ima zlata. Jedan čovjek je čekao Blagovist. Naime, gdje je dan uoči Blagovisti sijevnulo po zemlji tu je bilo zlato. I čovjek je vidio da je sijevnulo baš pored tog groba. I dođe on tu i počne kopati. Kad odjednom poče veliko nevrijeme. Čovjek se zavjetuje da će urediti grob ako izvuče živu glavu. Tako i bilo. Kad je sve to prošlo dođe on kod jednog poznanika u susjedno selo kojeg je snašlo zlo. Živina mu pocrkala, a žena i djeca oboljeli. On mu ispriповijeda šta ga je bilo snašlo. I ovaj se zavjetuje da će ograditi grob samo da mu čeljad ozdrave. Otišao i ogradio grob, a žena i djeca mu ozdravili. Mnogi su dolazili obilaziti grob ali nitko nije znao čiji je. Jednom su molili i kopali grob. Kad su otkopali

⁵⁶ Marici Papak 2009. godine kazala je Danica Jakovljević djev. Čurdo, rođena 1934. na Gorici u Rami.

⁵⁷ Srg – duga motka.

⁵⁸ Biljac – prirodni vuneni pokrivač.

⁵⁹ Marici Papak 2009. godine kazala je spomenuta Danica Jakovljević.

našli su biskupski *ščap* i kapu. Grob su ponovo zakopali i uredili a vjernici i dan danas idu na zavjet neznanom biskupu.⁶⁰

6. Zaključak

Blagovijest je iznimno važna svetkovina u kršćanskoj civilizaciji. To je dan kada se svetkuje u spomen na arkandela Gabrijela kada je Djevici Mariji navijestio da će po Duhu Svetom začeti i roditi sina. U hrvatskoj tradicijskoj duhovnosti rođenom Spasitelju i Otkupitelju svijeta sv. Ivan Krstitelj nadjenuo je ime Isus.

Hrvati na Blagovijest odlaze na svetu misu, ispovijedaju se, a poslije mise uslijedi narodno veselje. Blagovijest se najčešće svetkuje u korizmi i nije zapovjedni blagdan. Unatoč tomu ne radi se ništa ni u polju ni u kući. Smatralo se velikim grijehom ako bi tko radio. Tako, primjerice, u duvanjskom i ramskom kraju živa je tradicija o ženi koja je na Blagovijest skuhalo kruh, a kada ga je razlomila vidjela je krv u kruhu. Tada se jedino može raditi pomažući sirotinji i udovicama. Zanimljiva je tradicija djevojaka koje su napunile dvanaest godina iz Otoka kod Sinja. Djevojke su se zavjetovale da će postiti dvanaest godina onoga dana u tjednu na koji je bila Blagovijest.

Dvadesetak primjera vjerskih usmenih lirskih pjesama u suglasju su s Lukinim evanđeljem. U nekim pjesmama opaža se i utjecaj Jakovljeva protoevanđelja. Nekoliko je pjesama koje imaju antologijsku vrijednost.

Na Blagovijest kao i na Josipovo (19. ožujka), na Cvjetnicu, u dane Velikoga tjedna, na Jurjevo (23. travnja) te spomendan rođenja Ivana Krstitelja (24. lipnja) djevojke i mladići u dobi od trinaest do šesnaest godina podvrgavali su se iznimno bolnom obredu križičanja. Tim obredom na rukama, na čelu, prsima ili mišićima tetovirali su se križevi. Ti križevi djevojkama su služili kao zaštita od turskih napasnika, a mladićima da ako i budu odvedeni u janjičare da ne zaborave svoje podrijetlo.

Uz Blagovijest se vezuju se narodni običaji u kojima se opažaju arhetipski pretkršćanski elementi. Još 1846. godine Luka Ilić Oriovčanin zapisao je da je poznao neke ljude koji su pripovijedali da se noću uoči Blagovijesti pojavljuje svjetlost na mjestima gdje su naši pređi zakopali novac bježeći od Turaka ili su ih pak zakopali Turci kad su morali pobjeći. Godine 1997.

⁶⁰ Ivana Džalto zapisala je u rujnu 2007. godine, u selu Mluša. Kazivala joj je Jeličić, Rudolfina, djev. Džalto, rođ. 1963., na Ustirami u Rami.

susreo sam se ljudima koji su mi tvrdili da su vidjeli svjetlost. Pripovijedali su da se svjetlost pojavljivala uoči Blagovijesti te je jedan čovjek išao kopati na tom mjestu. Kopajući je naišao na grob biskupa s kojim je bio biskupov štap. Grob je zatvorio i ogradio te narod tome grobu hodočasti.

Literatura

1. Badurina, Anđelko. (pr.) 1990. *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
2. Bego, Frane. 2006. Kaštelanska crkvena pjesmarica (staroseljska). Kaštela: Matica hrvatska ogranak.
3. Biblija, Stari i Novi zavjet. 1980. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
4. Dragić, Marko. 2020. Štovanje sv. Josipa u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini. Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, 18 (1). Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK). 145-170.
5. Dragić, Marko. 2006. *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine: lirika, epika, retorika*. Hrvatska književnost Bosne i Hercegovine u 100 knjiga. Sarajevo: Matica hrvatska i HKD Napredak.
6. Dragić, Marko. 1997. Duša tilu besidila. (Hrvatske pučke molitvene pjesme iz Bosne i Hercegovine). Baška Voda: Mala nakladna kuća Sveti Jure.
7. Glazier, Mihael; Hellwing, Monika K. (pr.) *Suvremena katolička enciklopedija*. Split, Marjantisak, 2005.
8. Ilić Oriovčanin, Luka *Narodni slavonski običaji*, Zagreb, 1846.
9. Ivanišević, Frano. 1987. *Poljica, narodni život i običaji, reprint izdanja JAZU iz 1906. i neobjavljena građa*. Split: Književni krug Split.
10. Katolički odgovori, Marija „Vječna Djevica“ 19. veljače 2016.
<https://katolickiodgovori.wordpress.com/2016/02/19/marija-vazda-djevica/> (pristup 16. travnja 2022.)
11. Kombol – Novak. 1996. *Hrvatska književnost do narodnog preporoda*. Zagreb: Školska knjiga.

12. Kristić, Augustin. 1956. Crkveno-narodni običaji Kreševa, (posebno otisnut otisak iz „Dobrog pastira“ god. VII. Sarajevo. 10-13.
13. Kutleša, fra Silvestar. 1997. *Život i običaji u Imockoj krajini*. Imotski: Matica hrvatska ogranak Imotski.
14. Mićević, Ljubo. 1952. *Život i običaji Popovaca*. Beograd: Knjiga LXV Srpskog Etnografskog Zbornika.
15. Molitva vjernika. Služba Božja 11 (2). Split, 1971. 102-128. (autor nije naveden)
16. Truhelka, Ćiro. 1894. Tetoviranje katolika u Bosni i Hercegovini. Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, Knjiga II, Godina VI, Sarajevo. 241-257.
17. Voragina, Jacobus. 2014. *Zlatna legenda, svezak drugi* (preveo Stjepan Pavić). Zagreb: Demetra - filološka biblioteka Dimitrija Savića.

THE ANNUNCIATION IN CROATIAN CHRISTIAN SPIRITUALITY

(Summary)

The Annunciation is the feast of the incarnation of the Saviour and Redeemer of the world. The angel Gabriel in Nazareth announced to the Virgin Mary that by the Holy Spirit she would conceive and give birth to a son whom she would name Jesus. According to legend, fearing that the Muslims would destroy it, the angels moved the house where the Annunciation happened to Trsat in Rijeka on 10 May 1291. From there the house was moved to Loreto on 10 December 1294 where it is still located today. Although the Annunciation is in Lent, it is a great feast characterized by religious rites, customs, religious oral lyrical poems (prayers), helping the poor and widows. At the Annunciation, girls and boys between the ages of thirteen and sixteen underwent the painful rite of tattooing crosses to save themselves from Turkish invaders. Religious oral lyrical poems are in accordance with the Gospel of Luke, and in some poems the influence of the Proto-Gospel of James and the Gospel of Pseudo-Matthew is observed. A significant number of poems listed and interpreted in the paper have anthological value. Ancient pre-Christian elements are observed in some folk customs. The paper presents about forty examples of original field records from the Republic of Croatia and Bosnia and Herzegovina. Many of the informants are no longer alive.

Keywords: Annunciation, Angel Gabriel, Blessed Virgin Mary, religious oral lyrical poems (prayers), oral stories.